

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

NGUYỄN THỊ TỐ LOAN

**NÔNG THÔN VIỆT NAM THỜI MẠC
(1527 - 1592)**

LUẬN VĂN THẠC SĨ LỊCH SỬ

Thái Nguyên, 2013

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

NGUYỄN THỊ TỐ LOAN

**NÔNG THÔN VIỆT NAM THỜI MẠC
(1527 - 1592)**

**CHUYÊN NGÀNH: LỊCH SỬ VIỆT NAM
Mã số: 60.22.03.13**

LUẬN VĂN THẠC SĨ LỊCH SỬ

**NGƯỜI HƯỚNG DẪN KHOA HỌC:
PGS.TS NGUYỄN THỊ PHƯƠNG CHI**

Thái Nguyên, 2013

LỜI CẢM ƠN

Tác giả xin bày tỏ lòng biết ơn chân thành và sâu sắc nhất đến PGS. TS Nguyễn Thị Phương Chi đã tận tình hướng dẫn và động viên tinh thần cho tác giả trong quá trình hoàn thành luận văn.

Tác giả xin cảm ơn các thầy giáo, cô giáo trong khoa Lịch sử trường ĐHSP Thái Nguyên, Phòng tư liệu Viện sử học Việt Nam, Thư viện Quốc gia... đã tạo điều kiện để tác giả hoàn thành luận văn.

Tác giả cũng xin bày tỏ lòng cảm ơn chân thành đến gia đình, bạn bè, đồng nghiệp đã động viên giúp đỡ tác giả trong quá trình học tập và hoàn thành luận văn này.

Tác giả xin cảm ơn những đánh giá, nhận xét của Hội đồng khoa học bảo vệ luận văn.

Thái Nguyên, tháng 8, năm 2013

Tác giả

Nguyễn Thị Tố Loan

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan công trình nghiên cứu: *Nông thôn Việt Nam thời Mạc (1527 – 1592)*, dưới sự hướng dẫn của PGS.TS Nguyễn Thị Phương Chi là kết quả nghiên cứu của cá nhân tôi. Các số liệu nêu trong luận văn là trung thực. Những chỗ sử dụng kết quả nghiên cứu của các tác giả khác đều được tác giả trích dẫn rõ ràng.

Tôi xin chịu trách nhiệm trước Hội đồng chấm luận văn và Nhà trường về sự cam đoan này.

Thái Nguyên, tháng 8 năm 2013

Tác giả

Nguyễn Thị Tố Loan

XÁC NHẬN CỦA TRƯỞNG KHOA CHUYÊN MÔN

MỤC LỤC

	Trang
Trang phụ bìa	
Lời cảm ơn	i
Lời cam đoan.....	ii
Mục lục.....	iii
MỞ ĐẦU	1
CHƯƠNG 1. CẤU TRÚC CHÍNH TRỊ - XÃ HỘI Ở NÔNG THÔN	
THỜI MẠC	8
1.1. Bối cảnh chính trị, xã hội Đại Việt thời Mạc	8
1.2. Tổ chức chính quyền ở nông thôn	12
1.3. Tổ chức Hội ở nông thôn:	16
1.4. Các tầng lớp xã hội ở nông thôn	21
CHƯƠNG 2. KINH TẾ Ở NÔNG THÔN THỜI MẠC	29
2.1. Chế độ ruộng đất của làng xã ở nông thôn thời Mạc	29
2.2. Sản xuất nông nghiệp và đời sống nông dân.....	34
2.3. Nghề thủ công và buôn bán nhỏ.....	41
2.4. Giao thông và phương tiện đi lại.....	52
CHƯƠNG 3. VĂN HÓA Ở NÔNG THÔN THỜI MẠC	55
3.1. Phong tục, tập quán và tín ngưỡng, tôn giáo ở nông thôn	55
3.2. Nghệ thuật và giáo dục ở nông thôn.....	62
3.3. Nhà ở, ăn, mặc của người dân ở nông thôn.....	71
KẾT LUẬN.....	76
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	79
PHỤ LỤC	85

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Nông thôn Việt Nam với 74,8% dân số, 72% lực lượng lao động xã hội, tạo ra 40% GDP của cả nước, là nơi phân bố hầu hết các nguồn tài nguyên thiên nhiên, nơi sinh sống của 54 dân tộc trong cộng đồng các dân tộc Việt Nam. Vì vậy, phát triển nông thôn có vai trò hết sức quan trọng và có ý nghĩa chiến lược đối với sự phát triển kinh tế nói chung của đất nước.

Xuất phát từ đặc điểm và vai trò của nông thôn Việt Nam, Tại Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ X (tháng 4/2006) và Hội Nghị lần thứ Bảy, Ban Chấp hành Trung ương khóa X (tháng 8/2008) đã khẳng định vị trí chiến lược của nông nghiệp, nông dân, nông thôn trong sự nghiệp phát triển kinh tế cũng như giữ vững an ninh quốc phòng đất nước. Tại đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XI của Đảng (tháng 1/2011) đã tiếp tục đưa ra những quan điểm chỉ đạo đối với vấn đề nông nghiệp, nông dân, nông thôn.

Như vậy, có thể nói rằng cùng với nông nghiệp và nông dân, nông thôn là một trong những yếu tố có tầm quan trọng đặc biệt, đảm bảo cho sự phát triển bền vững của xã hội. Nông thôn là địa bàn chiến lược của cả nước – nơi có rất nhiều dân tộc khác nhau sinh sống. Đây còn là thị trường rộng lớn cung cấp nguyên liệu và tiêu thụ sản phẩm của nền kinh tế, nguồn nhân lực và nguồn tích lũy cho công nghiệp hóa, phát triển kinh tế. Mặt khác, nông thôn còn là nơi chiếm đa số nguồn tài nguyên, đất đai, khoáng sản, động thực vật. Ngoài ra, vai trò của nông thôn còn thể hiện trong việc giữ gìn và tô điểm cho môi trường sinh thái của con người, tạo ra sự gắn bó hài hòa giữa con người với thiên nhiên. Có thể nói rằng xã hội nông thôn ổn định và phát triển là nền tảng, là gốc ổn định và phát triển đất nước. Ngày nay công cuộc phát triển nông thôn ngày càng được chính phủ các nước khắp thế giới, nhất là các nước đang phát triển đặc biệt quan tâm.

Là đối tượng nghiên cứu của khoa học lịch sử, nông thôn là khu vực chứa đựng những yếu tố như kinh tế, chính trị..... Nơi khơi nguồn và lưu giữ những giá trị văn hóa của dân tộc.

Ra đời và tồn tại trong một thời gian không dài so với các vương triều trước, nhưng Mạc đã để lại dấu ấn trong lịch sử dân tộc bằng những đóng góp tiến bộ trên nhiều phương diện “Góp phần quan trọng trong việc ổn định tình hình chính trị - xã hội trong nước cũng như tái lập quan hệ bang giao với nhà Minh” [66]. Đời sống nhân dân ổn định, xã tắc yên bình trong thời gian trị vì của hai vị vua đầu vương triều.

Xuất phát từ nhận thức về vai trò của nông thôn trong quá khứ và hiện tại, tôi lựa chọn đề tài “**Nông thôn Việt Nam thời Mạc (1527 – 1592)**” làm đề tài luận văn thạc sĩ của mình.

2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề

Từ năm 1986 cùng với công cuộc cải cách mở cửa đất nước theo chủ trương của Đảng, các nhà nghiên cứu lịch sử đã nhìn nhận và đánh giá khách quan hơn về triều Mạc. Cụ thể, bắt đầu từ đây đã có nhiều cuộc hội thảo khoa học, trong đó các nhà nghiên cứu lịch sử đã có cái nhìn cởi mở và khách quan hơn về vương triều này. Cũng từ đây, nhiều vấn đề về chính trị, kinh tế, văn hóa – giáo dục của nhà Mạc đã được sáng tỏ. Vị trí, vai trò của nhà Mạc trong lịch sử cũng dần được trả lại đúng với vị trí của nó.

Từ năm 1991, có nhiều bài đăng trên tạp chí Nghiên cứu lịch sử bàn về nhà Mạc như thể chế chính trị, kinh tế, văn hóa giáo dục hay các công trình nghiên cứu về vương triều Mạc.

Về chính trị - xã hội: Trong cuốn *Vương triều Mạc 1527 – 1592* (1995), Nxb Khoa học xã hội có bài *Chế độ quân chủ thời Mạc (1527 – 1592) và thể chế chính trị đương thời* của PTS. Trần Thị Vinh. Tác giả Đặng Kim Ngọc với bài: *Một số biện pháp của nhà Mạc trong việc xây dựng đất nước.*

Nguyễn Đức Nhuệ có bài *Vài nét về đời sống nhân dân trong thời nội chiến Lê – Mạc*. PGS Chu Quang Trứ có bài nghiên cứu *Hiểu về xã hội Mạc qua mấy phát hiện về Mỹ thuật Mạc ở xứ Đông* trong cuốn *Nhà Mạc và dòng họ Mạc trong lịch sử*, Viện sử học và Hội đồng Khoa học Lịch sử Thành phố Hải Phòng (1996).

Về kinh tế: Cũng trong cuốn *Vương triều Mạc 1527 – 1592* (1995), Nxb Khoa học Xã hội, TS Đỗ Đức Hùng có bài: *Một vài nét về tình hình ruộng đất và kinh tế nông nghiệp dưới thời Mạc (thế kỉ XVI)* Trong đó tác giả đã khái quát chính sách ruộng đất dưới thời Mạc và tình hình kinh tế nông nghiệp thế kỉ XVI. Đặc biệt, tác giả Vũ Duy Mền trong bài *Một số vấn đề làng xã thời Mạc* đã đề cập khá tỉ mỉ đến tình hình ruộng đất làng xã và tổ chức hành chính và xã hội nơi làng xã. Tác giả Trần Thị Vinh trong cuốn *Nhà Mạc và dòng họ Mạc trong lịch sử*, Viện sử học và Hội đồng Khoa học Lịch sử Thành phố Hải Phòng (1996) có bài *Nhà Mạc đối với nền kinh tế công thương nghiệp (thế kỉ XVI – thế kỉ XVII)*. Trong bài viết này, tác giả đã phân tích khá rõ nét nguyên nhân cũng như những biểu hiện của sự phát triển công thương nghiệp dưới thời Mạc. Ngoài ra trong cuốn sách này còn có bài viết *Chính sách kinh tế của nhà Mạc qua tư liệu điền dã* của tác giả Mạc Hữu Hòa – Mạc Văn Viên. Bên cạnh đó có một số bài viết của PGS.PTS Đỗ Văn Ninh và Nguyễn Đức Nhuệ về vấn đề tiền tệ và công thương nghiệp thời Mạc trong cuốn *Vương triều Mạc 1527 – 1592* (1995), Nxb khoa học xã hội.

Về văn hóa giáo dục: Có các bài nghiên cứu *Mấy vấn đề tri thức thời Mạc* của PGS Lê Văn Lan. *Vương triều Mạc và văn chương thế kỉ XVI* của Nguyễn Hữu Sơn trong cuốn *Nhà Mạc và dòng họ Mạc trong lịch sử*, Viện sử học và Hội đồng Khoa học Lịch sử Thành phố Hải Phòng (1996). Tình hình *Giáo dục thi cử thời Mạc* của Nguyễn Hữu Tâm đăng trong cuốn *Vương triều Mạc 1527 – 1592*, (1995), Nxb khoa học xã hội.

Ngoài ra trong các cuốn Nhà Mạc và dòng họ Mạc trong lịch sử của Viện sử học và Hội đồng Khoa học Lịch sử Thành phố Hải Phòng xuất bản năm 1996; Mạc Đăng Dung và Vương triều Mạc của Hội Khoa học Lịch sử Việt Nam công bố năm 2000.... cũng có một số chuyên đề đề cập tới các các vấn đề như chính trị . kinh tế, văn hóa...

Tác giả Đinh Khắc Thuân đã có rất nhiều bài viết đề cập một cách toàn diện và sâu sắc về các vấn đề chính trị, kinh tế, văn hóa, xã hội – giáo dục thời nhà Mạc; Luận án Tiến sĩ Ngữ văn *Văn bia thời Mạc và đóng góp của nó trong nghiên cứu Lịch sử Việt Nam thế kỉ XVI* (2001); *Văn bia thời Mạc* (2010), Nxb Hải Phòng; *Góp phần nghiên cứu lịch sử triều Mạc ở Việt Nam* (2012), Nxb khoa học xã hội. Đặc biệt trong cuốn *Lịch sử triều Mạc qua thư tịch và văn bia* (2001), Nxb khoa học xã hội. Qua tác phẩm này, tác giả đã trình bày một cách chi tiết và cụ thể từ những đánh giá về Mạc Đăng Dung cho đến tổ chức chính quyền ở trung ương và địa phương, cùng những hoạt động kinh tế và văn hóa nơi làng xã.

Tác giả Nguyễn Văn Sơn với Luận án Phó tiến sĩ Khảo cổ học *Di tích thời Mạc vùng Dương Kinh (Hải Phòng)* Nxb Khoa học xã hội Hà Nội (1997) cũng đã tái hiện lại hoạt động kinh tế, thương mại diễn ra tại vùng đất này. Đặc biệt, trong luận văn thạc sĩ *Kinh tế Đại Việt thời Mạc (1527 – 1592)* của Phan Đăng Thuận đã đề cập một cách chi tiết về hoạt động kinh tế thời Mạc như tình hình sở hữu ruộng đất, hoạt động thủ công nghiệp, thương nghiệp, tiền tệ.... Trong luận văn thạc sĩ *Giáo dục, khoa cử thời Mạc từ năm 1527 đến năm 1592* của tác giả Tô Ngọc Hằng đã tái hiện lại một cách chân thực về chế độ giáo dục khoa cử thời kì này. Sự phát triển của giáo dục, khoa cử dưới thời Mạc đã thể hiện sự quan tâm của nhà nước phong kiến đối với sự phát triển chung của đất nước. Góp phần đào tạo, bồi dưỡng nhân tài cũng như gìn giữ và phát huy truyền thống hiếu học, tôn sư trọng đạo tốt đẹp của dân tộc.

Trong năm 2010 đã có một cuộc hội thảo tiếp tục đề cập tới các vấn đề của nhà Mạc như Vương triều Mạc trong lịch sử Việt Nam (Hội Sử học Hà Nội) cuộc hội thảo với sự tham gia của hơn 50 chuyên gia trong lĩnh vực sử học và văn hóa đã được tổ chức tại Trung tâm thành cổ Hà Nội, ngay trên nền điện Kính Thiên xưa. Đa phần, các tham luận đều tập trung phân tích những ảnh hưởng khá tích cực của vương triều nhà Mạc tới xã hội Việt Nam giai đoạn thế kỷ XV, XVI trên nhiều lĩnh vực như văn hóa nghệ thuật, giáo dục, kinh tế, quân sự... Dù còn nhiều hạn chế, tư duy kinh tế của nhà Mạc cũng đã tạo nên nhiều thành quả tương đối tích cực trong đời sống xã hội và gián tiếp thúc đẩy sự phát triển của một nền nghệ thuật nhà Mạc có phong cách riêng (chủ yếu ở các lĩnh vực kiến trúc và điêu khắc).

Nhìn chung, từ những 80 trở lại đây đã có nhiều cuộc hội thảo, nhiều công trình nghiên cứu về vương triều Mạc trên các khía cạnh kinh tế, bang giao, làng xã, giáo dục.....nhưng chưa có công trình nào nghiên cứu một cách cụ thể và toàn diện về nông thôn thời Mạc. Tuy vậy, những công trình nghiên cứu trên thực sự là những tư liệu quý báu và bổ ích cho tôi trong quá trình thực hiện đề tài luận văn của mình.

3. Đối tượng, phạm vi nghiên cứu.

3.1. Đối tượng nghiên cứu

Đối tượng nghiên cứu của luận văn là nhằm tái hiện lại một cách chân thực và khách quan nông thôn thời Mạc. Trong đó bao gồm các yếu tố về chính trị - xã hội, kinh tế và văn hóa. Qua đó góp phần lý giải một cách khách quan những vấn đề liên quan đến nhà Mạc nói riêng và đến lịch sử dân tộc thời kì này nói chung.

3.2. Phạm vi nghiên cứu.

Về nội dung: Trong phạm vi đề tài: Nông thôn Việt Nam thời Mạc luận văn sẽ đi tìm hiểu khai thác ở các khía cạnh chính trị- xã hội, kinh tế, văn hóa ở nông thôn thời Mạc.